

УДК 82-34.09

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3\(21\)-349-366](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-3(21)-349-366)

Саврасова-В'юн Тетяна Олександрівна кандидат психологічних наук, доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства, Факультету української філології, культури і мистецтва, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, вул. Левка Лук'яненка, 13-Б, м. Київ, 04212, тел.: (067) 236-36-02, <https://orcid.org/0000-0001-5737-6189>

ЗЦІЛЮВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ЯК ПРОЄКЦІЇ НАРАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто проблему зцілювального потенціалу літературної казки як проєкції нараційної ідентичності. Літературну казку представлено як жанр авторського твору, який характеризує оригінальні способи вирішення різноманітних проблем за допомогою фантастичного, алегоричного відображення подій, образів. Читаючи казку, людина відкриває для себе різні життєві ситуації, зустрічає персонажів різних типів, спостерігає за їхніми діями та вчинками, вчиться на прикладах героїв, переймає позитивні риси, отримує життєві уроки. Казка допомагає людині зрозуміти себе і досягти своїх цілей. Представлено наукові підходи щодо характеристики ідентичності: онтологічний, антропологічний, психоаналітичний, соціологічний, літературознавчий, символічний інтеракціонізм, біхевіористський, когнітивний, конструкціоністський, наративний. Наративну ідентичність розглянуто як процес створення інтерналізованої, інтегрованої в темпоральних вимірах історії життя, що інтерпретує відомості особистості про себе, інших завдяки рефлексії, прийняття, ставлення до суб'єктивного досвіду крізь призму індивідуальної культури. Основною метою статті є дослідження терапевтичних властивостей літературної казки як проєкції нараційної ідентичності. Здійснено констатувальний етап експерименту з дослідження рівня нараційної ідентичності, психологічного благополуччя студентів як показника терапевтичного ефекту літературної казки. Розроблено програму тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою у межах формувального етапу експерименту. Проведено наративний і психотерапевтичний аналіз літературних казок задля добору творів із терапевтичним ефектом. Здійснено впровадження

програми тренінгу, окреслено результати формувального етапу експерименту. Встановлено терапевтичні властивості літературної казки (зміна сприйняття, ставлення до життєвої ситуації, розвиток здібностей, якостей, подолання стресового стану, формування емоційного інтелекту, звільнення від нав'язливих моделей поведінки, установок, стереотипів, формування цінностей, позитивних міжособистісних відносин тощо).

Ключові слова: казка, літературна казка, ідентичність, нараційна ідентичність, психотерапія, наративний аналіз, психотерапевтичний аналіз.

Savrasova-Viun Tetiana Oleksandrivna PhD in psychology, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Comparative Studies and Greenchenko Studies of the Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Art, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 13 B, Levka Lukianenka St., Kyiv, 04212, tel.: (067) 2363602, <https://orcid.org/0000-0001-5737-6189>

THE HEALING POTENTIAL OF THE LITERARY FAIRY TALE AS A PROJECTION OF NARRATIVE IDENTITY

Abstract. The article deals with the problem of the healing potential of a literary fairy tale as a projection of narrative identity. A literary fairy tale is presented as a genre of an author's work that characterizes original ways of solving various problems through a fantastic, allegorical reflection of events and images. Reading a fairy tale, a person discovers different life situations, meets characters of different types, observes their actions and deeds, learns from the examples of the characters, adopts positive traits, receives life lessons, and helps a person understand himself or herself and achieve his or her goals. The article presents scientific approaches to the characterization of identity: ontological, anthropological, psychoanalytic, sociological, literary, symbolic interactionism, behaviorist, cognitive, constructionist, narrative. Narrative identity is considered as the process of creating an internalized, integrated life story in temporal dimensions, which interprets the information of the individual about himself, others through reflection, acceptance, and attitude to subjective experience through the prism of individual culture. The main purpose of the article is to study the therapeutic properties of a literary fairy tale as a projection of narrative identity. The author carried out the ascertaining stage of the experiment to study the level of narrative identity and psychological well-being of students as an indicator of the therapeutic

effect of a literary fairy tale. The training program for the development of narrative identity by means of a literary fairy tale within the formative stage of the experiment was developed. A narrative and psychotherapeutic analysis of literary fairy tales was conducted to select works with a therapeutic effect. The training program was implemented, the results of the formative stage of the experiment were outlined. The therapeutic properties of a literary fairy tale (change of perception, attitude to life situation, development of abilities, qualities, overcoming stress, formation of emotional intelligence, liberation from obsessive behavioral patterns, attitudes, stereotypes, formation of values, positive interpersonal relationships, etc.).

Keywords: fairy tale, literary fairy tale, identity, narrative identity, psychotherapy, narrative analysis, psychotherapeutic analysis.

Постановка проблеми. Літературна казка – це один із найдавніших жанрів літератури, який існує вже багато століть. Вона відрізняється від інших жанрів своєю фантастичністю, метафоричністю, символічністю. Саме ці особливості роблять літературну казку універсальним інструментом впливу. Казка дозволяє читачеві ознайомитися з різними життєвими ситуаціями та героями, які стикаються з труднощами, містить у собі життєві уроки. Читач може ототожнити себе з героями казки та співпереживати їм, краще зрозуміти себе, власні проблеми, почуття, потреби. Казка допомагає читачеві впоратися зі стресом, тривогою та депресією, сприяє зміцненню психічного здоров'я, підвищенню самооцінки, адаптації до змін у житті. Літературна казка – це потужний інструмент впливу, який може бути використаний як для особистісного розвитку, так і в процесі здійснення терапії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема казки як наукового феномена стала об'єктом значної кількості дослідницьких студій учених (Н. Горбач [1], Т. Здіховська [1], С. Фіялка [2] та ін.). Казка, в розумінні дослідників, – спосіб осягнення дійсності, який надає можливість людині крізь фантастичні образи зазирнути в глибину, сутнісну природу душі [1].

Питанням класифікації казок цікавилися А. Аарне [3], В. Кизилова [4], С. Фіялка [2], Ю. Ярмиш [5] та ін.). Виявлено, що казки класифіковано за тематикою (чарівні, суспільно-побутові, анімалістичні, кумулятивні) [4]; за формою (поетичні, прозові, драматичні), за жанрово-родовою належністю (казки-поєми, казки-балади, казки-повісті, казки-п'єси) [2]; за сюжетом і змістом (казки з магією, тваринами, релігійні, романтичні, казки-формули тощо) [3]. С. Фіялка, Ю. Ярмиш розрізняють казки за формою оповіді та внутрішнім змістом: фольклорні, літературні [2, 5].

Згідно з дослідженнями науковців фольклорна казка як «не зовсім і вигадка, а швидше рефлексія давно забутих архаїчних світовідчужань» [6, с. 43] – плід колективної народної фантазії, яка підпорядкована ознакам жанру, вирізняється чіткістю структурних компонентів, існує у прозовій формі від третьої особи, має просту систему обставин, не містить розлогіх описів місця подій, персонажі зображені в загальних рисах, герої завжди ідеалізовані. Літературна казка є витвором індивідуально-авторської уяви, яка зберігає ознаки жанру, несе відбиток стилю творця, існує в письмовій формі, завжди завершена, наближена до реального життя, містить ліричні відступи, різноманітні психологічні властивості образів, персонажів тощо [2, 5]. У розумінні Ю. Ярмиша, літературна казка – жанр авторського твору, який характеризує оригінальні способи вирішення різноманітних проблем за допомогою фантастичного, алегоричного відображення подій, образів [5].

За результатами теоретичного аналізу праць науковців [4, 7, 8] виявлено, що під час створення, читання літературної казки активізується нараційна ідентичність особистості, яка супроводжується здібностями людини до самовдосконалення власної історії життя через прийняття досвіду, застосування його в якості ресурсу в майбутньому. У працях Д. Кемпбелла констатовано, що під час роботи з літературною казкою людина виявляє проблеми, конфлікти через ідентифікацію з персонажами твору, приймає ситуацію й активізує особистісні ресурси задля усвідомлення повчальної характеристики сюжетної лінії витвору [9]. Як зауважує Б. Беттелхайм: «Казка захоплює до моральних обов'язків не тому, що правда остаточно перемагає, але тому, що герої є найбільш привабливою постаттю серед усіх постатей, представлених у казці і що вона ідентифікується з ним, коли той бере участь у всіх своїх битвах. У процесі цієї ідентифікації людина уявляє собі, що разом із героєм зазнає випробувань й страждань, а також, що перемагає разом із ним, коли чеснота здобуває перемогу. Людина здійснює цю ідентифікацію цілком самостійно, а ототожнюючи себе з героєм у його внутрішній і зовнішній боротьбі, переймає у такий спосіб моральний сенс казки» [10, с. 48]. Завдяки ототожненню з героєм казки людина здатна впоратися з проблемами залежності, нарцисизму, сиблінгу, конфліктів, страхів, інстинктивних проявів, досягнути почуття особистісної свободи, гідності, морального обов'язку тощо [10]. І. Гармаш визначає лікувальні властивості казки: розв'язання проблеми неприйняття себе, труднощів в усвідомленні власного життя, інфантилізму, агресивності, самотності, безвідповідальності, формування цінностей, позитивних міжособистісних відносин тощо [11].

Важливо зазначити, що проблема ідентичності стала предметом дослідження Е. Еріксона, О. Міллера та ін. Дослідники ідентичність розуміють як «суб'єктивне натхнення відчуття тотожності і цілісності» [12, с. 51], неперервності існування. Характеристики ідентичності з позиції онтологічного, антропологічного, психоаналітичного, соціологічного, літературознавчого, символічного інтеракціонізму, біхевіористського, когнітивного, конструкціоністського, нарративного підходів представили О. Міллер [13], Р. Мороз [14] та ін. Серед різновидів ідентичності в контексті вивчення літературної казки як феномена виокремлено нараційну ідентичність, як процес створення інтерналізованої, інтегрованої в темпоральних вимірах історії життя, що інтерпретує відомості особистості про себе, інших завдяки рефлексії, прийняття, ставлення до суб'єктивного досвіду крізь призму індивідуальної культури [15, 16].

Водночас, у процесі аналізу результатів досліджень вищеназваних учених виявлено, що проблему зцілювального потенціалу літературної казки як проєкції нараційної ідентичності розкрито недостатньо. Наявність невирішених питань актуалізують необхідність детально дослідити зазначені аспекти проблеми.

Мета статті – дослідити терапевтичні властивості літературної казки як проєкції нараційної ідентичності.

Методи дослідження. Для реалізації мети статті використано комплекс теоретичних та емпіричних методів наукового дослідження. Серед теоретичних методів застосовано аналіз наукових праць із літературознавства, психології; узагальнення, систематизація, порівняння наукових підходів щодо інтерпретації літературної казки, характерних рис ідентичності; герменевтичний метод задля розгортання смислу тексту літературної казки, розкриття глибини, встановлення інтерпретаційних рамок, аналізу символіки, метафор, моралі твору; описовий метод для виявлення одиниць мислення (установки, концепції) в літературній казці. З-поміж емпіричних методів використано: нарративний, психотерапевтичний аналіз літературних казок із виявлення ментальних, емоційних, мотиваційних, поведінкових характеристик літературних персонажів, авторів, реципієнтів; діагностичні методики задля вивчення рівнів нараційної ідентичності (методика «Усвідомлення нараційної ідентичності» (ANIQ) [17], психологічного благополуччя (методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БІБІСІ» [18] як показника ефективності терапевтичної роботи з літературною казкою; констатувальний, формувальний етапи експерименту, кореляційний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Реалізуючи мету, завдання дослідження, проведено констатувальний етап експерименту на базі Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Загальний об'єм вибірки становило 78 студентів 1-3 курсів, об'єднаних у групи за спеціальностями (035 «Філологія» – 28,2 %, 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» – 23,1 %, 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» – 48,7 %); за курсами (студентів 1 курсу – 57,7 %, 2 курсу – 39,7 %, 3 курсу – 2,6 %), за статтю (студентів чоловічої статі – 3,8 %, жіночої – 96,2 %.).

Аналіз отриманих результатів здійснювався відповідно до ключа схарактеризованих вище методик, орієнтуючись на рівні нараційної ідентичності, психологічного благополуччя студентів (високий, середній, низький).

Виявлено, що рівень нараційної ідентичності студентів розподілено таким чином: більшість респондентів належить до групи з середнім рівнем досліджуваного явища (47,4 %), 43,6 % студентів мають високий рівень нараційної ідентичності, 9 % досліджуваних володіють низьким рівнем явища, що вивчається. Це свідчить про те, що студентів, які здатні за допомогою інших на основі життєвих спогадів, досвіду створювати власні життєві історії, однак не до кінця усвідомлюють свою ідентичність, внутрішнє Я, мають труднощі з моделювання майбутнього, майже половина. Респондентів, які життєві спогади, досвід для створення власних життєвих історій застосовують у повній мірі, володіють розумінням своєї ідентичності, внутрішнього Я, здатні моделювати майбутнє, більше третини. Студентів, які не спроможні використовувати життєвий досвід, спогади задля створення власних життєвих історій, не розуміють своєї ідентичності, внутрішнього Я, не здатні змоделювати майбутнє, десята частина від загальної кількості досліджуваних.

Також за результатами дослідження рівня психологічного благополуччя студентів виявлено, що переважна більшість респондентів (53,8 %) належать до групи середнього рівня, 42,4 % студентів мають високий рівень психологічного благополуччя, незначна кількість студентів (3,8 %) володіють низьким рівнем досліджуваного феномена. Такі результати вказують на те, що більше половини студентів за підтримки інших здатні контролювати власне життя, намагаються ставитися до майбутнього позитивно, однак не в повній мірі відчувають емоційний комфорт, сумніваються у своїх переконаннях, потребують мотивації з боку інших щодо особистісного саморозвитку; більше третини досліджуваних відчувають емоційний

комфорт, здатні контролювати власне життя, мають оптимістичне ставлення до світу, майбутнього, впевнені у своїх думках, переконаннях, схильні до саморозвитку; незначна кількість студентів відчують емоційний дискомфорт, неспроможні контролювати власне життя, песимістично ставляться до світу, майбутнього, невпевнені у своїх думках, не мають здатності до саморозвитку.

Задля встановлення зв'язку між рівнем нараційної ідентичності студентів та рівнем їх психологічного благополуччя використано кореляційний аналіз (критерій χ^2). За результатами аналізу виявлено статистично значущі зв'язки на рівні ($p < 0,01$) між рівнем нараційної ідентичності та рівнем психологічного благополуччя студентів. Зафіксовано, що найбільша кількість студентів, які володіють високим рівнем нараційної ідентичності, мають і високий рівень психологічного благополуччя (76,5 %), переважна більшість респондентів, які належать до групи середнього рівня нараційної ідентичності, мають середній рівень психологічного благополуччя (75,7 %), студенти, для яких характерний низький рівень нараційної ідентичності, належать до групи з середнім рівнем психологічного благополуччя (100 %). Виявлені показники свідчать про прямо пропорційний взаємозв'язок рівня нараційної ідентичності студентів і рівня психологічного благополуччя: чим вище рівень нараційної ідентичності здобувачів вищої освіти, тим вище рівень їх психологічного благополуччя.

Враховуючи вищезазначене, було зосереджено увагу на здійсненні формувального етапу експерименту, який ґрунтується на розробці та впровадженні програми тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою. У формувальному етапі експерименту брали участь 43 студенти Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка спеціальності 035 «Філологія», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво», з яких 22 студенти склали експериментальну групу, 21 студент – контрольну, які мали майже однаковий рівень нараційної ідентичності та психологічного благополуччя. В експериментальній групі, яка брала участь у всіх процедурах формувального етапу експерименту, впроваджено програму тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою. Студенти контрольної групи участі в реалізації розробленої програми не брали, їх супровід здійснювався за традиційною схемою.

В основу програми тренінгу закладено розвиток досліджуваних явищ крізь призму наративного [19, 20] та психотерапевтичного [7, 8] підходів, що передбачає активізацію нараційної ідентичності через

відображення, відтворення в літературних казках життєвого досвіду, цінностей, світогляду та трансформацію стратегій взаємодії з навколишнім реальним світом, собою через метафоричні образи творів. Крім того, задля розробки програми тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою використано практичний досвід дослідників [8, 21, 22, 23], які опікувалися проблемами казкотерапії, принципами, правилами, методами, формами роботи з казками.

Тренінгова програма з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою розрахована на 4 години практичного заняття.

Реалізуючи програму тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою, використано принципи навчання, розвитку: принцип активності учасників, об'єктивності поведінки, оптимізації пізнавальних процесів в умовах спілкування, творчої позиції учасників, «тут і тепер», відвертості та відкритості, конфіденційності [24].

Мета програми тренінгу полягає в підвищенні рівня нараційної ідентичності, психологічного благополуччя студентів у процесі опрацювання літературної казки.

Завдання програми тренінгу: збагатити знаннями, досвідом студентів щодо природи нараційної ідентичності в літературній казці; активізувати інтерес студентів до оволодіння світом літературної казки; розвинути в студентів позитивне ставлення до роботи з літературною казкою; сформувати в студентів вміння аналізувати літературну казку задля вияву нараційної ідентичності та відчуття психологічного благополуччя.

До програми тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою ввійшли: вправа «Овації» [25], спрямована на створення умов для привітання учасників; мозковий штурм «Правила роботи групи» [26]; вправа «Зорепад очікувань» [25] задля визначення очікувань членів групи від тренінгу; вправа «Суперечливі твердження»: «Нарація в літературній казці» [27], спрямована на визначення особливостей нарації в літературній казці; вправа «Аналіз літературної казки» [8], орієнтована на активізацію в учасників тренінгу нараційної ідентичності, розвиток здатності до аналізу творів з позиції наративного підходу; релаксаційна вправа «Мандрівка до лісового озера» [28] задля підвищення рівня адаптаційних можливостей учасників; арттерапевтична вправа «Із казки у реальність» [21], спрямована на аналіз життєвих проблем за допомогою образів літературної казки, розвиток здатності проектувати власний успіх у вирішенні проблем; вправа «Піраміда почуттів» [25], орієнтована на аналіз отриманого досвіду під час тренінгу, проведення рефлексії.

Упроваджуючи ключову вправу з розвитку нараційної ідентичності «Аналіз літературної казки» [8], заздалегідь здійснено наративний (Л. Беллак [29], Н. Бернінга [30], Ж. Женетта [31],) і психотерапевтичний (Е. Берна [32], Б. Беттельхейма [10], С. Карпмана [33], Н. Пезешкіан [34]) аналізи літературних казок І. Франко «Старе добро забувається» [35], Л. Українка «Три метелики» [36], О. Зубер «Золоті зернята» [37], В. Сухомлинський «Хризантема й цибулина» [38], А. Зайцева «Казка про страх» задля підтвердження терапевтичного ефекту творів у наративному вимірі [39].

Для прикладу, здійснюючи наративний аналіз казки А. Зайцевої «Казка про страх» [39], з'ясовано: тип наратора – гетеродієгетичний, оскільки розповідач не є учасником історії, прослідковується дискурсивна дистанція між наратором і подіями: є пряма мова персонажів; фокалізація – внутрішня, адже розповідач є проєкцією головного героя – Бузькової Феї; тип нарації – міметичний – історію викладено поступово, сюжет твору створює ілюзорну реальність для читача; тематична структура – описова, що відтворює зміст розповіді, характеризуючи в повній мірі сюжет історії, акцентуючи увагу на символіці; тип фабули – фабула успіху, що відображає стратегію подолання страху, труднощів і оволодіння сміливістю, свободою, досягнення перемоги над собою; час – аналептичний, оскільки в творі представлено події минулого; персонажі казки – Бузькова Фея, подружки головної героїні різнокольорові феї, лисеня, страх, Озеро Правди, Фонтан Успіху, Дерево Сміливості. Основними рисами Бузькової Феї є сором'язливість, доброта, підвищена чутливість, тривожність, нездатність протистояти сумнівам, критиці, страх стати залежною, який супроводжувався безсонням і самотністю. Подружки Бузькової Феї – різнокольорові феї, які полубляють веселощі, співи, розваги. Характерними рисами маленького лисеня є хитрість, здатність приймати події в житті такими, яке є, брати відповідальність за інших, діяти швидко, без вагань. Властивостями страху стали сила, підступність, використання життєвих сил інших. Для Озера Правди найціннішими є щирість, відкритість, здатність дивитися на дійсність реально, без ілюзій. Фонтан Успіху випромінює красоту, живильну силу, насолоду. Характерними рисами Дерева Сміливості є сміливість, віра в майбутнє, перемога. Текст твору пронизаний описом процесу самопізнання, саморозвитку. Автор ще раз проживає історію власного життя в стані страху, ототожнюючи себе з головним персонажем твору, відображаючи внутрішні переживання, відтворюючи переломний етап власного особистісного становлення, перші кроки до успіху крізь

перешкоди і труднощі, невпевненість і невіру в себе, власні сили. Описуючи в дрібних деталях шлях до успіху, автор зосереджує увагу читача на необхідності відчувати дії, чути слова підтримки, здавалося б, незначних персонажів у житті та приймати рішення, діяти, незважаючи на побоювання і невпевненість. Усвідомлюючи власний тернистий шлях до успіху, автор наштовхує читача на важливість брати на себе відповідальність за все, що відбувається у житті, робити кроки вперед попри страх невдач і перешкоди, отримувати різноманітний досвід для успішного майбутнього.

За психотерапевтичним аналізом літературної казки А. Зайцевої «Казка про страх» [39] виявлено: сюжет казки відтворює історію головної героїні – Бузькової Феї, яка жила в лісі з подругами-феями, вирізнялася добротою, готовністю допомогти іншим, однак сором'язливістю, страхом залежності, що призвів її до самотності й безсоння. Подолати страх Бузькової Феї допомогло маленьке лисеня, яке запросило Фею до Озера Правди, де вона побачила свої страхи в образі чудовиська, змогла побороти страх, подивитися йому в очі та посміхнутися. Разом із лисеням Фея відвідала Фонтан Успіху, набралася життєвої сили й енергії, доторкнулася до Дерева Сміливості й розвинула здатність долати страх і недовіру до самої себе. Образи безсоння і самотності відображають стан головної героїні, який виник у результаті страху як психосоматична проблема. Лисеня як другорядний персонаж є прикладом підтримки головної героїні, своєрідним терапевтом, який супроводжує Бузькову Фею в психотерапевтичному процесі, допомагає подолати страх, делікатно пройти процес трансформації себе. Дерево Сміливості в творі виступає символом перемоги над страхами, результат самоперетворення, саморозвитку головної героїні. У відносинах між Бузьковою Феєю та страхом виявлено суперництво, яке в результаті застосування головною героїнею стратегії «дивитися страхом в очі» завершується перемогою головного персонажа і переродженням суперництва на співробітництво завдяки розумінню головним персонажем своїх страхів. Стосунки Бузькової Феї та різнокольорових фей ґрунтуються на стратегії ухилення, оскільки головна героїня весь час уникала контактів із подружками через недовіру, нечесність і схильність до залежності. Між Бузьковою Феєю лисеням склалися стосунки за стратегією співпраці, адже лисеня одразу продемонструвало позитивне ставлення до головної героїні, запропонувало допомогу і супровід у подоланні страху, розкритті внутрішніх ресурсів. Взаємини головної героїні та Фонтаном Успіху, Деревом Сміливості характеризуються доброзичливістю, адже

другорядні персонажі символізують роботу над підвищенням рівня самооцінки, ідеальний образ майбутнього Бузькової Феї. Типовою проблемою, яка розглядається в казці, – практичний підхід до трансформації та самоцілення, що передбачає роботу головного персонажа над внутрішнім конфліктом, проблемою самоставлення, розширення особистісних обмежень, подолання комунікативних бар'єрів, страхів, невпевненості в собі. Основними ресурсами, якими оволодівають персонажі казки у процесі змін, – розвиток особистісного потенціалу, сміливості, вольових якостей, забезпечення соціальною підтримкою, вдосконалення здатності долати труднощі. Автор твору настановує читача на думку, що побороти страхи, невпевненість у собі можливо і за підтримки інших, і за допомогою власної мотивації, що є ресурсом для саморозкриття, самовдосконалення особистості.

Виконуючи вправу «Аналіз літературної казки» [8], студенти в аналізі літературної казки А. Зайцевої «Казка про страх» [39], активізуючи нараційну ідентичність, зафіксували: *«Авторка уособлює в собі характерні риси тендітної Феї, ліс – це нові сторінки її життя, в якому з'являють ся друзі, наст авники, які підшт овхуют ь і допомагают ь знайт и в собі силу і борот ися зі ж ит т євими ст рахами. Фонт ан Успіху – це доля, події, які відбуваються тоді, коли людина готова рухатися вперед, обирає насолоду життям. Дерево Сміливості – результат найважчої роботи над собою, відповідальності за власний успіх»; «Я побачила у цій сором'язливій Феї саму себе, адже маю деякі страхи, які заважають мені жити повноцінним життям. Вони не надто значні, але мені важко їх позбутися. Проте я намагаюся долати їх та «дивитися своєму страхові у вічі», як рекомендує маленьке лисеня. Казка навчає тому, що не варто боятися бороти свої страхи, оскільки може виявитися, що ці страхи були мізерними, не вартими втраченого часу на вагання».*

У процесі реалізації програми тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою, повторної діагностики студентів згідно з аналізом отриманих показників рівня нараційної ідентичності студентів за критерієм χ^2 , G-критерієм знаків виявлено статистично вагомі відмінності у показниках експериментальної групи студентів до і після (I зріз, II зріз) впровадження програми тренінгу ($p < 0,05$) (рис. 1), у контрольній групі між I і II зрізами статистично вагомих відмінностей не виявлено.

У табл. 1 зазначено, що показники I і II зрізів рівня нараційної ідентичності студентів експериментальної групи змінилися: високий рівень підвищився (з 45,5 % до 68,2 %) за рахунок зниження показників середнього (з 45,5 % до 31,8 %) та низького (з 9 % до 0 %) рівнів.

За показниками рівня нараційної ідентичності майбутніх фахівців контрольної групи статистично вагомих зрушень не відбулося, адже за результатами I і II зрізів: високий рівень досліджуваного явища незначно змінився (з 42,9 % до 38,1 %) за рахунок підвищення середнього рівня (з 47,6 % до 57,1 %), низький рівень зменшився (з 9,5 % до 4,8 %).

Примітка:* – рівень статистичної значущості ($p < 0,05$)

Рис. 1. Вплив формувального етапу експерименту на рівень нараційної ідентичності, психологічного благополуччя студентів (у %)

Виявлено також вагомі відмінності ($p < 0,05$) у показниках рівня психологічного благополуччя студентів експериментальної групи за I і II зрізами: високий рівень підвищився (з 40,9 % до 68,2 %) за рахунок зменшення показників середнього (з 50 % до 31,8 %) і низького (з 9,1 % до 0 %) рівнів.

Статистично вагомих відмінностей у рівнях психологічного благополуччя студентів контрольної групи за I і II зрізами майже не відбулося. Виявлено, що високий рівень психологічного благополуччя студентів незначно зріс (з 38,1 % до 42,9 %), середній рівень залишився незмінним (52,4 %), низький рівень зменшився (з 9,5 % до 4,8 %).

Отже, розвиток нараційної ідентичності, психологічного благополуччя студентів у процесі формувального етапу експерименту зумовлено участю здобувачів вищої освіти в програмі тренінгу з розвитку досліджуваного феномена, що ґрунтується на створенні комфортної атмосфери задля збагачення студентів знаннями, досвідом щодо особливостей

нараційної ідентичності в літературній казці, активізації мотивації до оволодіння світом літературної казки, розвитку позитивного ставлення студентів до роботи з літературною казкою, формування вміння працювати з літературною казкою як проєкцією нараційної ідентичності, що забезпечує відчуття психологічного благополуччя майбутніх фахівців. За результатами формувального етапу експерименту виявлено, що впроваджена програма тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою є ефективним зцілювальним інструментом. Серед терапевтичних властивостей літературних казок слід виокремити: зміни сприйняття, усвідомлення, ставлення до життєвої ситуації, розвиток здібностей, якостей, подолання стресового стану, формування емоційного інтелекту, звільнення від нав'язливих моделей поведінки, корекція неконструктивних особистісних концепцій, установок, стереотипів, формування цінностей, позитивних міжособистісних відносин тощо.

Висновки. Отже, в межах окресленого дослідження визначено сутність літературної казки як жанру авторського твору, що визначає нестандартні способи вирішення проблем, застосовуючи фантастичні відображення подій, образів, із якими ідентифікує себе оповідач або читач, виявляючи нараційну ідентичність. Представлено класифікацію літературних казок. Орієнтуючись на позиції дослідників наративного підходу, нараційну ідентичність розглянуто як процес створення інтерналізованої, інтегрованої в темпоральних вимірах історії життя, що інтерпретує відомості особистості про себе, інших завдяки рефлексії, прийняття, ставлення до суб'єктивного досвіду, враховуючи особливості індивідуальної культури. За допомогою наративного та психотерапевтичного аналізу емпірично досліджено терапевтичні властивості літературної казки як вияву нараційної ідентичності. На цій основі здійснено вибір комплексу літературних казок із зцілювальним ефектом. Завдяки розробленій програмі дослідження рівня нараційної ідентичності та психологічного благополуччя студентів виявлено особливості розвитку зазначених феноменів, зокрема: переважна більшість здобувачів вищої освіти мають середній рівень нараційної ідентичності та психологічного благополуччя, більше третини студентів володіють високим рівнем зазначених явищ, низький рівень притаманний десятій частині респондентів. Виявлено, що рівень психологічного благополуччя студентів прямо пропорційно залежить від рівня їх нараційної ідентичності. За результатами констатувального етапу експерименту розроблено програму тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою, яка ґрунтується на наративному та психотерапевтичному підходах. Спрямована програма

тренінгу на підвищення рівня досліджуваного явища в процесі опрацювання літературної казки. Аналіз результатів упровадження програми тренінгу довів її ефективність. Згідно з аналізом результатів формувального етапу експерименту доведено ефективність програми тренінгу з розвитку нараційної ідентичності літературною казкою, яка є вагомим зцілювальним інструментом, спрямованим на зміну сприйняття, ставлення до життєвої ситуації, розвиток здібностей, якостей, подолання стресового стану, формування емоційного інтелекту, звільнення від нав'язливих моделей поведінки, установок, стереотипів, формування цінностей, позитивних міжособистісних відносин. Перспективами окресленої розвідки є створення збірки літературних казок із зцілювальним потенціалом для осіб різних вікових категорій.

Література:

1. Горбач Н., Здіховська Т. Жанр авторської казки в українській дитячій літературі: витоки та перспективи. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки*. 2016. № 1(303). Т.1. С.39-44.
2. Фіялка С. Б. Редагування дитячих видань: практикум. Київ, 2022. 44 с.
3. Aarne A., & Thompson S. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Helsinki, 1987. 588 pp.
4. Кизилова В. В. Динаміка української літературної прозової казки: монографія. Київ, 2020. 211 с.
5. Ярмиш Ю. Ф. У світі казки: літературно-критичний нарис. К., 1975. 145 с.
6. Давидюк В. Ф. Концепції і рецепції. Луцьк: Твердиня, 2007. 288 с.
7. Данилюк І. В., Зольникова С. В. Казкотерапія як метод психологічного впливу на особистість. *Психологічний часопис*. 2019. № 6. Т. 5. С. 161-173.
8. Мушкевич М. Казкотерапія як метод психологічного супроводу сімей із проблемною дитиною. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 205-220.
9. Campbell D. T. Stereotypes and the perception of group differences. *American Psychologist*. 1967. Vol. 22. №10. P. 817-829.
10. Bettelheim B. *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*. Warszawa, 1985. 296 p.
11. Гармаш І. В. *Терапія казками*. Київ, 2018. 112 с.
12. Erikson E. H. *Identity, youth and crisis*. New York, 1968. 336 p.
13. Міллер О. Р. Модуси ідентичності в художній прозі мистецького українського руху: дис. канд. філол. наук: 10.01.06. Львів, 2018. 239 с.
14. Мороз Р. А. Наративний підхід до дослідження ідентичності особистості. *Наука і освіта*. 2009. № 4. С. 30–33.
15. McAdams D. P., Pals J. L. A new Big Five: Fundamental principles for an integrative science of personality. *American Psychologist*. 2006. № 61. P. 204-217.
16. Oleś P. *Wprowadzenie do psychologii osobowości*. Warszawa, 2009. 478 p.
17. Hallford D. J., Mellor D. Development and Validation of the Awareness of Narrative Identity Questionnaire (ANIQ). *Assessment*. 2017. № 24(3). Pp. 399-413.

18. Карамушка Л., Терещенко К., Креденцер О. Адаптація на українській вибірці методик «The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)» та «Positive Mental Health Scale (PMH-scale)». *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2022. № 3-4(27). 85-94.

19. Оліфер О. Є. Наративний підхід до проблеми ідентичності особистості в аналітичній філософії. *Актуальні проблеми духовності*. 2020. Вип. 21. С. 46-61.

20. Sween E. The one-minute question: What is narrative therapy? *Gecko*. 1998. № 2(3). P. 55-67.

21. Герман Н. І., Горобець Т. В. Казкотерапія як один із методів практичної діяльності психолога: методичний посібник із дисципліни «Практика психологічного впливу в клінічній психології» для студентів психологічного факультету денної форми навчання спеціальності 6.030102 – психологія, 34 6.030103 – практична психологія. Черкаси, 2015. 142 с.

22. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії. Ч. 1. Львів, 2020. 232 с.

23. Моцкус Л. В. Застосування методу казкотерапії в початковій школі: методична розробка. Луцьк, 2018. 44 с.

24. Завалевський Ю., Прокопович Ю., Сагарда В. Модель процесу виховання в закладах освіти. *Відкритий урок*. 2006. №7-8. С. 63-73.

25. Савенко Н. І., Ковганич Г. Г., Кириченко В. І. Прогностичні орієнтири інноваційного розвитку позашкільного закладу: практико зорієнтований посібник. Харків, 2009. 256 с.

26. Нікітіна І. В. Розвиток мотивації студентів. Практикум. К., 2017. 326 с.

27. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К., 2004. 192 с.

28. Малашевська І. А., Демидова С. К. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку «Веселкова музикотерапія». Тернопіль, 2015. 44 с.

29. Bellak L. The Thematic Apperception Test, the Children's Apperception Test, and the Senior Apperception Technique in clinical use. Boston, 1997. 492 p.

30. Berning N. Narrative Means to Journalistic Ends: A Narratological Analysis of Selected Journalistic Reportages. Wiesbaden, 2011. 160 p.

31. Genette G. Die Erzählung. München: Wilhelm Fink Verlag, 1998. 315 p.

32. Berne E. Transactional Analysis in Psychotherapy. New York, 2001. 274 p.

33. Karpman S. B. Fairy tales and script drama analysis. *Transactional Analysis Bulletin*. 1968. № 7(26). P. 39-43.

34. Peseschkian N. Cultural Dimension in the Training in Medical Psychotherapy. Positive Psychotherapy: A Transcultural and Interdisciplinary Approach to Psychotherapy. *Psychother Psychosom*. 1990. № 53 (1-4). P. 39-45.

35. Франко І. Старе добро забувається. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://kazkar.info/ua/stare_dobro_zabuva_tsya/.

36. Українка Л. Три метелики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tales.org.ua/try-metelyky/>

37. Зубер О. Золоті зернята. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://derevo-kazok.org/zoloti-zernjata-olga-zuber.html>.

38. Сухомлинський В. О. Хризантема й цибулина. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://is.gd/40gRN2>.

39. Зайцева А. Казка про страх. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://is.gd/sfWsiW>.

References:

1. Horbach, N., & Zdikhovska, T. (2016). Zhanr avtorskoi kazky v ukrainskii dytiachii literaturi: vytoky ta perspektyvy [Genre of the author's fairy tale in Ukrainian children's literature: origins and prospects]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho nats.. un-tu imeni Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University*, 1(303) (1), 39-44 [In Ukrainian].
2. Fialka, S. B. (2022). *Redahuvannia dytiachykh vydan [Editing children's publications]*. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho [In Ukrainian].
3. Aarne, A., & Thompson, S. (1987). *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica [In English].
4. Kzylyova, V. V. (2020). *Dynamika ukrainskoi literaturnoi prozovoi kazky [The Dynamics of the Ukrainian Literary Prose Fairy Tale]*. Kyiv: Talkom [In Ukrainian].
5. Yarmysh, Yu. F. (1975). *U sviti kazky: literaturno-krytychni narys [In the World of Fairy Tales: A Literary and Critical Essay]*. Kyiv: Radian. Pysmennyk [In Ukrainian].
6. Davydiuk, V. F. (2007). *Kontseptsii i retseptsii [Concepts and receptions]*. Lutsk: Tverdynia [In Ukrainian].
7. Danyliuk, I. V., & Zolnykova, S. V. (2019). Kazkoterapiia yak metod psykholohichnoho vplyvu na osobystist [Fairy tale therapy as a method of psychological influence on personality]. *Psykholohichni chasopys – Psychological journal*, 6(5), 161-173 [In Ukrainian].
8. Mushkevych, M. (2019). Kazkoterapiia yak metod psykholohichnoho suprovodu simei iz problemnoiu dytynoiu [Fairy tale therapy as a method of psychological support for families with a problem child]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological Perspectives*, 33, 205-220 [In Ukrainian].
9. Campbell, D. T. (1967). Stereotypes and the perception of group differences. *American Psychologist*, 10(22), 817-829 [In English].
10. Bettelheim, B. (1985). *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*. Warszawa: PIW [In English].
11. Harmash, I. V. (2018). *Terapiia kazkamy [Therapy with fairy tales]*. Kyiv: Vydavnycha hrupa «Shkilnyi svit» [In Ukrainian].
12. Erikson, E. H. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company [In English].
13. Miller, O. R. (2018). Modusy identychnosti v khudozhnii prozi mystetskoho ukrainskoho rukhu [Modes of Identity in the Fiction Prose of the Ukrainian Art Movement]. *Candidate's thesis*. Lviv: Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka [In Ukrainian].
14. Moroz, R. A. (2009). Naratyvnyi pidkhid do doslidzhennia identychnosti osobystosti [Narrative approach to the study of personality identity]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 4, 30–33 [In Ukrainian].
15. McAdams, D. P., & Pals, J. L. (2006). A new Big Five: Fundamental principles for an integrative science of personality. *American Psychologist*, 61, 204-217 [In English].
16. Oleś, P. (2009). *Wprowadzenie do psychologii osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar [In English].
17. Hallford, D. J., & Mellor, D. (2017). Development and Validation of the Awareness of Narrative Identity Questionnaire (ANIQ). *Assessment*, 24(3), 399-413 [In English].
18. Karamushka, L., Tereshchenko, K., & Kredentser, O. (2022). Adaptatsiia na ukrainskii vybirti metodyk «The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)» ta «Positive Mental Health Scale (PMH-scale)» [Adaptation of the Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB) and Positive Mental Health Scale (PMH-scale) on the Ukrainian sample]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia – Organizational psychology. Economic psychology*, 3-4(27), 85-94 [In Ukrainian].

19. Olifer, O. Ye. (2020). Naratyvnyi pidkhid do problemy identychnosti osobystosti v analitychnii filosofii [Narrative approach to the problem of personal identity in analytical philosophy]. *Aktualni problemy dukhovnosti – Actual problems of spirituality*, 21, 46-61 [In Ukrainian].

20. Sween, E. (1998). The one-minute question: What is narrative therapy? *Gecko*, № 2(3), 55-67 [In English].

21. Herman, N. I., & Horobets, T. V. (2015). *Kazkoterapiia yak odyin iz metodiv praktychnoi diialnosti psykhologa [Fairy tale therapy as one of the methods of practical activity of a psychologist]*. Cherkasy: Vyd. vid Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho [In Ukrainian].

22. Kalka, N., & Kovalchuk, Z. (2020). *Praktykum z art-terapii [Art therapy workshop]*. Lviv: LvDUVS [In Ukrainian].

23. Motskus, L. V. (2018). *Zastosuvannia metodu kazkoterapii v pochatkovii shkoli: metodychna rozrobka [Application of fairy tale therapy in primary school: methodological development]*. Lutsk: PrAT «Volynska oblasna drukarnia» [In Ukrainian].

24. Zavalevskyi, Yu., Prokopovych, Yu., & Saharda, V. (2006). Model protsesu vykhovannia v zakladakh osvity [Model of the process of education in educational institutions]. *Vidkrytyi urok – Open lesson*, 7-8, 63-73 [In Ukrainian].

25. Savenko, N. I., Kovhanych, H. H., & Kyrychenko, V. I. (2009). *Prohnostychni oriientyry innovatsiinoho rozvytku pozashkilnoho zakladu [Prognostic guidelines for innovative development of out-of-school institutions]*. Kharkiv: Vyd-tvo «Tochka» [In Ukrainian].

26. Nikitina, I. V. (2017). *Rozvytok motyvatsii studentiv [Development of students' motivation]*. Kyiv: NUKhT [In Ukrainian].

27. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia [Modern lesson. Interactive learning technologies]*. Kyiv: Vydavnytstvo A.S.K. – A.S.K. Publishing House. O. I. Pometun (Ed.). [In Ukrainian].

28. Malashevskaya, I. A., & Demydova, S. K. (2015). *Prohrama ozdorovcho-osvitnoi roboty z ditmy starshoho doshkilnoho viku «Veselkova muzykoterapiia» [Program of health-improving and educational work with children of senior preschool age «Rainbow Music Therapy»]*. Ternopil: Mandrivets [In Ukrainian].

29. Bellak, L. (1997). *The Thematic Apperception Test, the Children's Apperception Test, and the Senior Apperception Technique in clinical use*. Boston: Allyn and Bacon [In English].

30. Berning, N., & Kleinsteuber, H. J. (2011). *Narrative Means to Journalistic Ends: A Narratological Analysis of Selected Journalistic Reportages*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften [In English].

31. Genette, G. (1998). *Die Erzählung*. München: Wilhelm Fink Verlag [In English].

32. Berne, E. (2001). *Transactional Analysis in Psychotherapy*. New York: Grove Press [In English].

33. Karpman, S. B. (1968). Fairy tales and script drama analysis. *Transactional Analysis Bulletin*, 7(26), 39-43 [In English].

34. Peseschkian, N. (1990). Cultural Dimension in the Training in Medical Psychotherapy. Positive Psychotherapy: A Transcultural and Interdisciplinary Approach to Psychotherapy. *Psychother Psychosom*, 53 (1-4), 39-45 [In English].

35. Franko, I. Stare dobro zabuvaietsia [Franko I. The old good is forgotten]. kazkar.info/ua/stare_dobro_zabuva_tsya Retrieved from http://kazkar.info/ua/stare_dobro_zabuva_tsya/ [In Ukrainian].

36. Ukrainka, L. Try metelyky. [Ukrainka L. Three butterflies]. tales.org.ua/try-metelyky. Retrieved from <https://tales.org.ua/try-metelyky/> [in Ukrainian].

37. Zuber, O. Zoloti zerniata [Zuber O. Golden grains]. derevo-kazok.org/zoloti-zernjata-olga-zuber.html. Retrieved from <https://derevo-kazok.org/zoloti-zernjata-olga-zuber.html> [In Ukrainian].

38. Sukhomlynskyi, V. O. Khryzantema y tsybulyna. [Chrysanthemum and bulb]. is.gd/40gRN2. Retrieved from <https://is.gd/40gRN2> [In Ukrainian].

39. Zaitseva, A. Kazka pro strakh. [Zaitseva A. A fairy tale about fear]. is.gd/sfWsiW. Retrieved from <https://is.gd/sfWsiW> [In Ukrainian].